

## НОҚУЛАЙ АЭРОИҚЛИМ ШАРОИТИДА «AYAZ YURT» ЎТОВ-МЕҲМОНХОНАСИНИНГ САНИТАР-ГИГИЕНИК ҲОЛАТИНИ БАҲОЛАШ

**Искандарова Г.Т**

*Тошкент давлат тиббиёт университети, Коммунал ва меҳнат гигиенаси, экология кафедраси мудири, т.ф.д., профессор*

**Калбаева У.Ш**

*кафедра мустақил изланувчиси*

**Долзарблиги.** Сўнгги йилларда туристик хизматлар кўламининг кенгайиши, экологик ва этнографик туризмга қизиқишнинг ортиши анъанавий меҳмонхоналар билан бир қаторда мавсумий ва ноанъанавий жойлаштириш объектларидан фойдаланишни ҳам кенгайтирмоқда. Қорақалпоғистон Республикасининг туристик салоҳияти юқори бўлган ҳудудларида миллий анъаналарни акс эттирувчи ўтов уйлари туристларни вақтинчалик жойлаштиришнинг ўзига хос шаклларида бири ҳисобланади. Бундай объектлар туристлар учун миллий муҳит яратиши билан бир қаторда, уларда санитар-гигиеник хавфсизликни таъминлаш масаласи алоҳида аҳамият касб этади.

Қорақалпоғистон Республикасининг табиий-иқлим шароити ҳаво ҳароратининг мавсумий юқори кўтарилиши, ҳаво намлигининг ўзгарувчанлиги, кучли шамоллар ва чанг-тўзон ҳодисаларининг кузатилиши билан тавсифланади. Бундай аэроклиматик омиллар вақтинчалик яшаш объектларида шаклланадиган ички муҳит сифатига бевосита таъсир кўрсатиши мумкин. Айниқса, табиий шамоллатиш устувор бўлган ўтов типигаги жойлаштириш воситалари ташқи муҳит билан юқори даражада боғланганлиги сабабли уларнинг санитар-гигиеник ҳолатини баҳолашда ташқи иқлим омилларини ҳам ҳисобга олиш талаб этилади.

Шу нуқтаи назардан, ноқулай аэроклимат шароитида фаолият юритувчи ўтов-меҳмонхоналарда санитар-гигиеник шароитларни ўрганиш, асосий хавф омилларини аниқлаш ва уларни камайитиришга қаратилган профилактик чора-тадбирларни илмий асослаш долзарб гигиеник вазифалардан бири ҳисобланади.

### **Тадқиқот мақсади**

Қорақалпоғистон Республикаси Тўрткўл тумани Қизилқалъа ОФЙ ҳудудида жойлашган «AYAZ YURT» мавсумий ўтов-меҳмонхонасининг санитар-гигиеник ҳолатини комплекс баҳолашдан иборат.

### **Материал ва усуллар**

Тадқиқот объекти сифатида Қорақалпоғистон Республикаси Тўрткўл тумани Қизилқалъа ОФЙ ҳудудида жойлашган «AYAZ YURT» ўтов-меҳмонхонаси танлаб олинди. Мазкур объект мавсумий фойдаланишга мўлжалланган бўлиб, асосан баҳор ва ёз ойларида туристлар ва вақтинчалик ташриф буюрувчиларга хизмат кўрсатади.

Тадқиқот ишлари баҳор–ёз мавсумида олиб борилди. Текширув давомида санитар-гигиеник, тавсифий, инструментал ва статистик тадқиқот усулларида фойдаланилди.

Объектнинг умумий санитар ҳолати, ҳудуднинг режалаштирилиши, ўтовларнинг ўзаро жойлашиши, уларнинг сифими, тозалаш тартиби, шамоллатиш имкониятлари, табиий ва сунъий ёритиш шароити, санитар-маиший хоналарнинг жойлашиши, сув таъминоти ва маиший чиқиндиларни йиғиш ҳамда олиб чиқиш тизими ўрганилди.

### **Олинган натижалар ва уларнинг муҳокамаси**

Ўтказилган санитар-гигиеник текширув натижалари «AYAZ YURT» ўтов-меҳмонхонасининг ҳудудий ва функционал ташкил этилиши мавсумий туристик жойлаштириш объекти хусусиятларига эга эканлигини кўрсатди. Объектнинг 10 та ўтовдан иборатлиги ва умумий сифимининг 30 ўринни ташкил этиши ҳар бир ўтовга ўртача 3 нафар меҳмон тўғри келишини кўрсатади. Ўтовларнинг бир-биридан маълум масофада жойлаштирилганлиги улар орасида табиий ҳаво ҳаракатини таъминлашга, ўзаро сояланишнинг олдини олишга ва кундузги табиий ёритиш имкониятини яхшилашга хизмат қилади. Ёритиш шароитини инструментал баҳолаш натижасида табиий ёритиш коэффиценти  $1,4 \pm 0,1\%$  ни ташкил этганлиги аниқланди. Тадқиқотда қабул қилинган  $\geq 1,0\%$  мезон билан солиштирилганда ушбу кўрсаткич табиий ёритишнинг етарли даражада эканлигини кўрсатди. Кечки вақтда ўтовларда электр ёки аккумулятор асосида ишлайдиган сунъий ёритиш воситаларидан фойдаланилади. Сунъий ёритиш даражаси  $176 \pm 8,2$  лк ни ташкил этди. Тадқиқотда таққослаш учун қабул қилинган  $\geq 150$  лк кўрсаткичга нисбатан олинган натижа сунъий ёритиш даражаси етарли эканлигини кўрсатди.

Ўтов-меҳмонхонада акустик муҳитни ўрганиш ҳам санитар-гигиеник баҳолашнинг муҳим таркибий қисми бўлди. Ўлчаш натижаларига кўра, ички муҳитда шовқин даражаси  $34,8 \pm 1,3$  дБ, ташқи муҳитда эса  $42,6 \pm 2,1$  дБ ни ташкил қилди. Тадқиқотда қўлланилган тегишли баҳолаш мезонлари — ички муҳит учун 40 дБ ва ташқи муҳит учун 55 дБ билан таққосланганда, аниқланган шовқин кўрсаткичлари ушбу чегаралардан ошмаган. Бу ўрганилган даврда объектда акустик шароит нисбатан қулай бўлганлигини кўрсатади.

Санитар-маиший шароитларни ўрганишда ўтовларнинг ичида доимий санитар тугунлар мавжуд эмаслиги аниқланди. Ҳожатхона ва ювиниш жойлари ўтовлардан ташқарида алоҳида ташкил этилган. Бундай режалаштириш ўтов типигаги мавсумий туристик объектлар учун хос бўлса-да, санитария хоналарининг тозаллиги, уларга бориш йўлларининг қулайлиги, ёритилиши, сув билан таъминланганлиги ва мунтазам дезинфекция қилиниши устидан доимий назорат олиб боришни талаб қилади. Сув таъминоти маҳаллий сув манбалари ёки махсус резервуарлар орқали амалга оширилиши, иссиқ сув эса мавсумий равишда қуёш энергияси ёки электр иситиш қурилмалари ёрдамида тайёрланиши аниқланди. Марказлашмаган сув таъминоти шароитида ичимлик сувининг хавфсизлиги алоҳида гигиеник аҳамият касб этади. Шу сабабли сувни сақлаш резервуарларининг санитар ҳолати, уларни даврий тозалаш ва зарарсизлантириш, ичимлик ва хўжалик мақсадлари учун фойдаланиладиган сув сифатини мунтазам назорат қилиш муҳим профилактик чора ҳисобланади.

Объект ҳудудида ҳосил бўладиган майиш чикиндилар махсус контейнерларда йиғилиши ва мунтазам олиб чиқилиши санитар ҳолатни таъминлашнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Айниқса, ҳаво ҳарорати юқори бўлган ёз мавсумида чикиндиларни узоқ вақт сақлаш органик моддаларнинг тез парчаланиши, ёқимсиз ҳидлар пайдо бўлиши ва ҳашаротларнинг кўпайиши учун шароит яратиши мумкин. Шунинг учун чикиндиларни ўз вақтида олиб чиқиш, контейнерларни мунтазам тозалаш ва улар атрофидаги ҳудудни санитар ҳолатда сақлаш талаб этилади.

Шундай қилиб, «AYAZ YURT» мисолида олинган натижалар ўтов типидagi туристик жойлаштириш объектларининг гигиеник ҳолатини баҳолашда фақат бино ёки яшаш жойининг ички санитар кўрсаткичларини ўрганиш етарли эмаслигини кўрсатади. Бундай объектларда «ташқи аэроклиматик муҳит — ўтовнинг конструктив хусусиятлари — ички яшаш муҳити — санитар-майиш таъминот» ўртасидаги ўзаро боғлиқликни ҳисобга олган комплекс гигиеник ёндашув зарур.

Ўрганилган объектда ёритиш ва акустик муҳит бўйича олинган инструментал кўрсаткичлар тадқиқотда қабул қилинган гигиеник баҳолаш мезонларига мос келди. Бироқ ноқулай аэроклимат шароити, айниқса юқори ҳарорат, шамол ва чанг-тўзон таъсири мавсумий ўтов-меҳмонхоналар учун доимий назорат қилиниши лозим бўлган ташқи хавф омиллари сифатида баҳоланиши керак.

### Хулосалар

Тўрткўл тумани Қизилқалъа ОФЙда жойлашган «AYAZ YURT» ўтов-меҳмонхонаси 10 та ўтов ва 30 та ўриндан иборат бўлиб, ҳар бир ўтовга ўртача 3 нафар меҳмон тўғри келиши ортиқча жойлаштириш зичлигининг олдини олиш ва табиий ҳаво алмашинувини таъминлаш учун қулай шароит яратади. Ўтовларда табиий ёритиш коэффициенти  $1,4 \pm 0,1\%$ , сунъий ёритиш даражаси эса  $176 \pm 8,2$  лк ни ташкил этди ва тадқиқотда қўлланилган баҳолаш мезонларига кўра ёритиш шароити етарли деб баҳоланди. Ички муҳитдаги шовқин даражаси  $34,8 \pm 1,3$  дБ, ташқи муҳитда  $42,6 \pm 2,1$  дБ бўлиб, қабул қилинган чегаравий кўрсаткичлардан ошмади. Ўтов типидagi мавсумий меҳмонхоналарда табиий шамоллатиш ички муҳитни яхшилашнинг асосий омилларидан бири бўлса-да, Тўрткўл туманига хос кучли шамол ва чанг-тўзон шароитида ташқи ҳаводаги чангнинг ички муҳитга кириш хавфини ошириши мумкин. Шу сабабли шамоллатиш режимини ташқи метеорологик шароитни ҳисобга олган ҳолда бошқариш мақсадга мувофиқ.